

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 631.115.8:636.4

JEL Q13

**Напрями посилення кооперативних зв'язків
у виробництві продукції свинарства****Підгорний А.В.¹ , Іббатулін М.І.² **¹Голова Черкаської обласної ради²Національний університет біоресурсів і природокористування України Підгорний А.В. E-mail: tmkztalne@gmail.com; Іббатулін М.І. E-mail: imi_1@ukr.net

Підгорний А.В., Іббатулін М.І. Напрями посилення кооперативних зв'язків у виробництві продукції свинарства. Економіка та управління АПК. 2020. № 1. С. 109–119.

Pidgornyj A.V., Ibbatulin M.I. Naprjamy posylennja kooperatyvnyh zv'jazkiv u vyrobnyctvi produkciji svynarstva. Ekonomika ta upravlinnja APK. 2020. No 1. PP. 109–119.

Рукопис отримано: 02.05.2020р.

Прийнято: 15.05.2020р.

Затверджено до друку: 21.05.2020р.

doi: 10.33245/2310-9262-2020-155-1-109-119

В статті досліджено можливі напрями розвитку кооперації у галузі свинарства. Здійснено аналіз імпорту та експорту продукції свинарства в Україні за останні роки, який показав, що на сьогодні існує необхідність удосконалення інтегрованих відносин у галузі свинарства. Висвітлено особливості процесу кооперації у високорозвинених країнах світу (США, Данія, Нідерланди, Китай, Польща).

Доведено, що організацію кооперативного об'єднання можливо здійснити шляхом придбання переробних потужностей за рахунок фінансових ресурсів пайовиків кооперативу чи введення до складу кооперативу на умовах рівноправного члена-пайовика м'ясопереробного підприємства. З метою підвищення ефективності виробництва свинини у малих господарствах із поголів'ям до 50 голів доцільно залучити їх у конкурентоспроможні ланцюги поставок свинини на основі сільськогосподарського кооперативу з виробництва та збуту продукції свинарства.

Обґрунтовано, що кооператив з вирощування свиней може об'єднувати малі сільськогосподарські підприємства, індивідуальних підприємців у сфері агробізнесу, власників особистих селянських господарств, переробних підприємств та закладів оптової і роздрібно торгівлі.

Результати аналізу тенденцій та особливостей розвитку кооперування в сільському господарстві на основі опитування керівників і провідних фахівців сільськогосподарських підприємств з виробництва м'яса свиней, а також узагальнень результатів досліджень українських науковців дають підстави рекомендувати певні моделі виробничої кооперації у свинарстві: 1) створення сільськогосподарських виробничих кооперативів (СВК) на базі високотоварних особистих селянських господарств, які утримують три голви свиней і більше площею землекористування більше 1 га в межах одного населеного пункту, що дозволить об'єднати земельні ділянки у єдиний масив з метою їх механізованого обробітку та вирощування сільськогосподарських культур на корм свиням; 2) створення висококонцентрованих сільськогосподарських виробничих кооперативів на базі збиткових господарств корпоративного сектору інших організаційно-правових форм господарювання із чітким виділенням спеціалізованих структурних підрозділів, які ведуть свою діяльність на засадах внутрішньогосподарського розрахунку.

З метою ідентифікації шляхів щодо підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських виробничих кооперативів-виробників розглянуто підходи до удосконалення системи менеджменту.

Ключові слова: свинарство, ефективність виробництва, кооперація, типологізація господарств корпоративного сектору, підходи до удосконалення системи управління, модель взаємовідносин суб'єктів кооперації.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Зарубіжний довід та вітчизняна практика переконують, що одним із напрямів забезпечення ефективного розвитку свинарства в сільськогосподарських підприємствах, особливо малих, є формування досконалих кооперативних та інтеграційних зв'язків із контрагентами.

Значимість інтеграції й кооперації зумовлена тим, що виробництво і доведення до споживача продуктів харчування передбачає в організаційному відношенні формування складного ланцюга поставок, на кожному рівні якого залучаються різні галузі, який включає матеріально-технічне постачання сільгоспвиробництва, сільськогосподарське виробництво продукції, заготівлю, транспортування, зберігання, переробку і реалізацію [1]. Водночас сільськогосподарська кооперація дає можливість дрібним товаровиробникам ставати учасниками агроланцюгів поставок із високою доданою вартістю, що сприяє їх ефективному розвитку [2].

Питанням розвитку кооперації присвячені праці Богомоллова К. [11], Демчака М. [3], Дідківської Л. [10], Калачевської Л. [1], Мазуренко О. [13], Папцова А. [4], Піменова О. [9], Самойленка Т. [2], Свиноуса І. [6], Смирненка І. [7] та ін. Проте, підвищенню ефективності галузі свинарства на основі кооперації на регіональному рівні приділяється недостатньо уваги, тому виникла необхідність провести окреме дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування можливих напрямів розвитку кооперації у галузі свинарства з використанням досвіду розвинених країн світу та національних умов їхнього розвитку.

Матеріал і методи дослідження. Об'єктом досліджень є процеси кооперації господарюючих суб'єктів у технологічному ланцюзі виробництва, переробки і реалізації продукції свинарства. Застосовували такі методи економічних досліджень: графічний, ряди динаміки, абстрактно-логічний та моделювання.

Результати дослідження та обговорення. За розгляду особливостей формування економічних відносин у ланцюзі поставки продукції свинарства виявлено, що монопольне становище переробних підприємств призвело до встановлення низьких цін на живих свиней та орієнтації на дешевшу імпортну свинину, наслідком чого став низький рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств – виробників продукції свинарства. Відповідно у січні–березні 2019 р. Україна імпортувала 7,4 тис. т свинини загальною вартістю 13,5 млн

дол. США. Головним постачальником свинини в Україну була Польща, звідки імпортовано її на суму 7,5 млн дол. США. Водночас значні обсяги поставки свинини на ринок України забезпечила Німеччина (2,7 млн дол. США) та Данія (1 млн дол. США). Зазначимо, що за три місяці 2019 р. Україна поставила на експорт тільки 316 т свинини загальною вартістю 702 тис. дол. США. У результаті за цей період обсяги імпорту свинини перевищили величину експорту у 19 разів (у грошовому вимірнику) [3]. Очевидним стало те, що на сьогодні існує необхідність удосконалення інтегративних відносин у галузі свинарства.

Вирощування свиней у провідних країнах світу в основному здійснюється у фермерських та особистих господарствах, які ведуть виробничу діяльність як у межах інтегрованих підрозділів, так в індивідуальному порядку. У цьому аспекті становить інтерес досвід розвитку інтеграційних зв'язків між учасниками ланцюга поставок продукції свинарства у провідних країнах світу.

У США відбувається інтеграція фермерських господарств із спеціалізованими фірмами, у сферу діяльності яких входить не тільки селекційно-племінна робота у фермерських господарствах, а й забезпечення їх спеціальними комбікормами, матеріально-технічне постачання, ветеринарне обслуговування, реалізація племінного молодняку. Ще у 90-х роках минулого століття свині товарних кондицій надходили в основному від незалежних фермерів, діяльність яких передбачала замкнутий цикл виробництва й реалізації свиней через ринок живих тварин [4]. На сьогодні в США у свинарстві поширена вертикальна інтеграція між усіма учасниками циклу виробництва продукції свинарства. Більшу частину виробництва продукції сільськогосподарської сфери організовують і координують інтегратори через контракти із фермерами, що є учасниками однієї зі стадій такого циклу. Деякі інтегратори працюють за схемою, коли фірма-інтегратор, що має власні переробні підприємства, заводи з виробництва кормів, координує через виробничі контракти роботу фермерів, що спеціалізуються на окремих стадіях. Інші акцентують увагу в контрактах на організаційних питаннях, водночас закуповують і поставляють корми фермерам та реалізують свиней на основі ринкових цін. Найбільша частина свиней товарних кондицій надходить від фермерів, які займаються відгодівлею, а інтегратори постають надання ветеринарних та інших послуг. Фермер виділяє приміщення для тварин, за-

безпечує їх повне обслуговування при вирощуванні тощо. За такого підходу він отримує оплату за свою працю, яка включає певну плату за кожну тварину або свиномісце, а також додаткові виплати за раціональне використання кормів, створення комфортних умов для утримання поголів'я та ін.

Розглянемо один із важливих етапів у ланцюзі поставок свинини, а саме транспортування свиней переважно автомобільним транспортом, який є найбільш швидким і доступним за ціною засобом пересування. У таких країнах як Данія, Нідерланди, США тварин перевозять спеціалізовані транспортні компанії, які укладають довгострокові договори із товаровиробниками. В інших країнах в основному перевезення тварин оплачують переробні підприємства, які мають власний транспортний парк або ж транспортування здійснюється невеликими приватними компаніями. Транспортування свиней, на відміну від інших видів сільськогосподарської продукції, у провідних країнах світу практично не регулюється державою, при цьому тарифи досить високі через необхідність здійснення спеціальних заходів за тривалих перевезень тварин. Вищезазначене дає підстави для висновку про необхідність створення цивілізованої інфраструктури логістичних операторів у вітчизняній практиці, які б сприяли якісному виконанню спеціалізованих функцій згідно з чинними європейськими стандартами та нарожували б додану вартість у ланцюзі поставок свинини.

У більшості економічно розвинених країнах значна роль у виробництві свинини належить фермерським господарствам. Так, у Китаї понад 90 % її обсягу забезпечують невеликі господарства, які утримують не більше трьох свиноматок на сім'ю. У Польщі на частку фермерських господарств припадає 70 % поголів'я, в Угорщині – майже 50 % [5]. Ефективність виробництва продукції свинарства у малих фермерських господарствах забезпечується залученням їх на основі кооперацій та інтеграції у конкурентоспроможні ланцюги поставок свинини [6], що є одним із першочергових завдань для вітчизняних умов господарювання.

Узагальнюючи вищезазначене, обґрунтованим буде висновок, що створення умов для ефективного розвитку свинарства у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах потребує посилення розвитку інтеграційних та коопераційних зв'язків на основі довгострокового партнерства для малих, середніх і великих сільськогосподарських підприємств – виробників продукції свинарства.

Із цією метою здійснено типологізацію господарств корпоративного сектору аграрної

економіки з виробництва продукції свинарства на основі використання методики Державної служби статистики України. Так, до малих сільськогосподарських підприємств віднесено суб'єкти господарювання із поголів'ям свиней до 50 голів, середніх і великих – 51–5000 голів. З урахуванням реальних умов розвитку свинарства та посилення ролі в забезпеченні населення країни продукцією цієї галузі вважаємо за необхідне офіційно передбачити нову категорію сільськогосподарських товаровиробників – суб'єкти підприємницького типу, які ведуть промислове виробництво з понад 5000 голів. Результати проведеного аналізу свідчать, що частка продукції цієї категорії господарств у структурі реалізованої продукції свинарства перевищує 50 %.

Вважаємо, що на основі урахування особливостей організації процесу виробництва та збуту продукції свинарства для кожного типу сільськогосподарських підприємств – виробників продукції свинарства з метою підвищення їхньої ефективності доцільно обґрунтувати сценарії подальшого розвитку інтеграційних та коопераційних зв'язків.

Очевидно, що для малих господарств із поголів'ям свиней до 50 голів з метою підвищення ефективності виробництва продукції свинарства та забезпечення конкурентоспроможності продукції, переважно на внутрішньому ринку, важливо активізувати процес створення кооперативних об'єднань зі збуту продукції й удосконалення функціонування сформованих кооперативних структур. Ці господарства потребують залучення їх у конкурентоспроможні ланцюги поставок свинини. Вважаємо, що малі господарства потребують кваліфікованого наукового супроводу в умовах підвищеного епізоотологічного ризику, а також важливу роль у забезпеченні їх ефективності відіграють постачальники кормів у разі відсутності власної кормової бази. Обґрунтовано, що кооператив з вирощування свиней може об'єднувати малі сільськогосподарські підприємства, індивідуальних підприємців у сфері агробізнесу, власників особистих селянських господарств, переробних підприємств та закладів оптової і роздрібної торгівлі (рис. 1).

Важливим етапом логістичного ланцюга поставки свинини кооперативним об'єднанням є організація кооперативного забою, сортування та підготовки свинини до збуту, забезпечити який можливо за двома варіантами: придбання переробних потужностей за рахунок фінансових ресурсів пайовиків кооперативу – товаровиробників продукції свинарства чи введення до складу кооперативу на умовах рів-

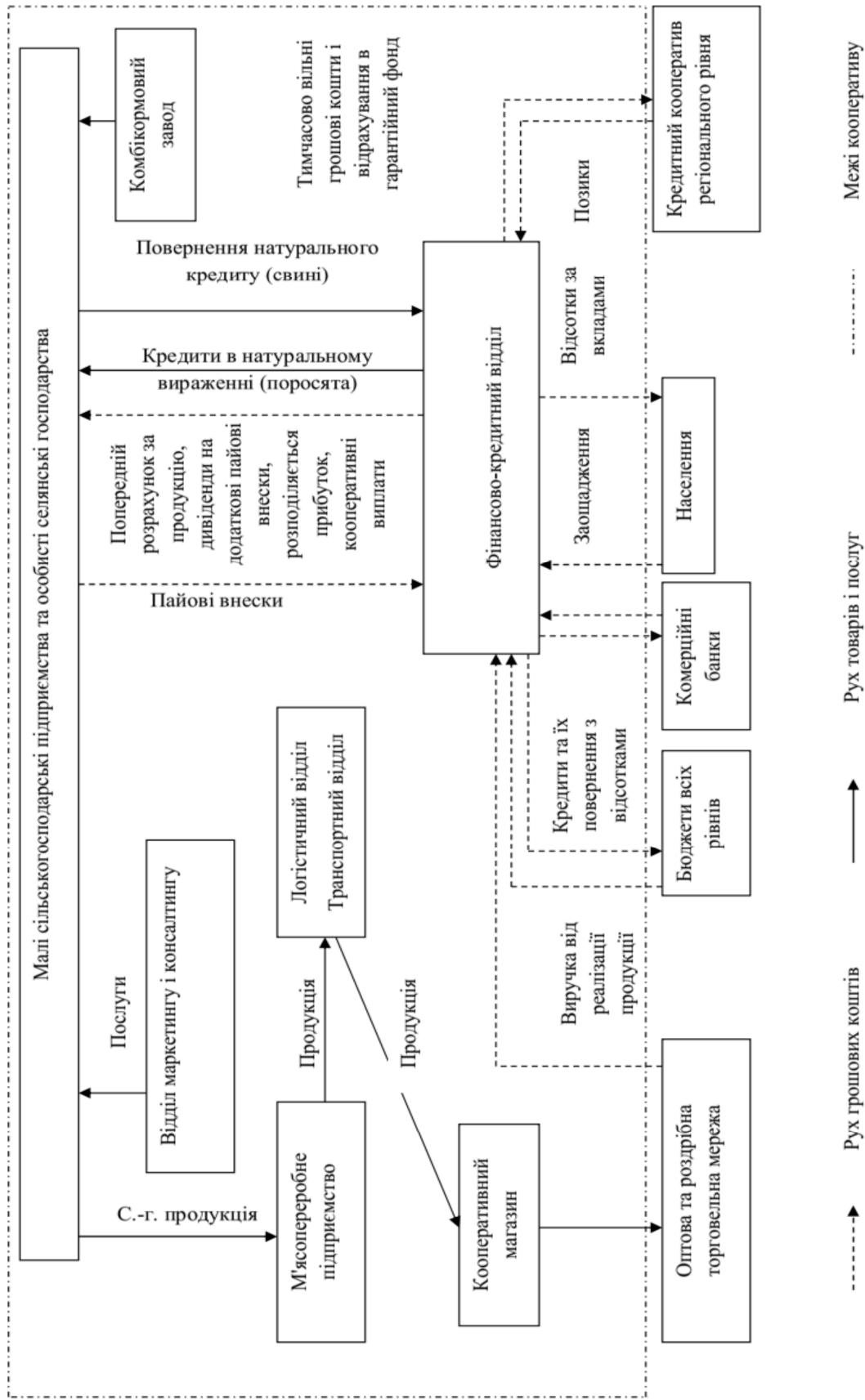

Рис. 1. Схема сільськогосподарського кооперативу з виробництва та збуту продукції свинарства.

Джерело: розроблено авторами.

ноправного члена-пайовика м'ясопереробного підприємства. Очевидно, якщо кооператив з виробництва свинини функціонує нетривалий час і у нього недостатньо власних фінансових ресурсів для організації забою, то для нього економічно вигідним є другий варіант.

З метою ефективного використання потужностей забою свиней та переробних потужностей, транспортування, потужностей холодної логістики та торгівлі, сільськогосподарському обслуговуючому кооперативу доцільно створити такі служби (відділи) з наданням їм відповідних функцій: відділ маркетингу та консалтингу – дослідження ринку, створення раціональної системи каналів збуту продукції з укладенням довгострокових контрактів поставок, матеріально-технічного забезпечення (пошук постачальників ресурсів), надання консультаційних послуг та супроводу окремих виробничих підрозділів кооперативу тощо; цех забою й переробки продукції свинарства членів обслуговуючого кооперативу; логістичний відділ – потужності для зберігання м'ясної продукції та підготовки до продажу; відділ збуту продукції – продаж продукції в оптовій та роздрібній мережі, організація фірмової торгівлі; транспортний підрозділ – для перевезення живих тварин, транспорт із холодильним устаткуванням; фінансовий відділ – планування потреби фінансових ресурсів та їх залучення із доступних джерел фінансування, ведення бухгалтерського обліку операцій, акумулювання тимчасово вільних фінансових ресурсів членів-пайовиків кооперативу і сільського населення об'єднаної територіальної громади, забезпечення отримання бюджетних дотацій і кредитів господарствами-членами кооперативу та контроль за цільовим призначенням їх використання, здійснення грошових розрахунків з контрагентами, в тому числі взаєморозрахунки між членами кооперативу. З метою забезпечення високоякісними кормами для кожної статевовікової групи свиней малих сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств пропонується створити такий структурний підрозділ як комбікормовий завод. Він буде виготовляти на основі розроблених збалансованих раціонів для членів кооперативу концентровані корми, в тому числі на давальницьких умовах.

При організації кооперативного об'єднання у галузі свинарства важливим заходом є розробка моделі взаємовідносин суб'єктів кооперації. При цьому основний принцип має полягати в тому, щоб механізм взаємовідносин забезпечував рівні можливості отримання вигоди від спільної діяльності всіх суб'єктів коо-

перативу. Внутрішні розрахункові ціни мають відшкодовувати учасникам кооперативного об'єднання витрати і забезпечувати необхідні накопичення з урахуванням специфіки виробництва. Механізм ціноутворення має передбачати визначення нормативної собівартості на основі нормативів виробничих витрат з урахуванням умов роботи кооперативу.

Важливим чинником створення обслуговуючого кооперативу є потреба в інвестиційному капіталі для будівництва приміщення та придбання обладнання для забою й виготовлення м'ясопродуктів. На думку експертів, оптимальний обсяг виробництва для досягнення прибутковості має становити від 1 т м'ясних виробів. Для організації такої виробничої діяльності потрібно мати приміщення 100–200 м², на що в середньому треба витратити близько 189 тис. грн та відповідне обладнання вартістю 675 тис. грн. Крім того, вартість мінікомбікормового заводу з продуктивністю 1500 кг/год становить 420 тис. грн, термін окупності обладнання якого дорівнюватиме близько 3,5 років [7].

Згідно із Законом України «Про кооперацію» сільськогосподарський обслуговуючий кооператив є неприбутковою організацією, що створюється в інтересах пайовиків, а одержаний прибуток розподіляється між його членами відповідно до частки їхньої участі в діяльності кооперативу [8]. Організація подібного кооперативного об'єднання дозволить сільгоспвиробникам отримувати в одному місці кілька видів послуг (кредитування, раціональне формування вхідних матеріальних ресурсів і кормів, збут продукції та ін.), а також ефективно використовувати раніше створену матеріально-технічну базу переробних і обслуговуючих підприємств.

Надання кооперативу права розпоряджатися продукцією при товарорусі в ланцюзі виробник-споживач дасть можливість реалізовувати її на вигідних для сільгоспвиробника умовах. За економічною сутністю сільськогосподарський кооператив є координатором постачальницько-збутової діяльності членів кооперативу, що надасть змогу істотно знизити транзакційні витрати.

Сільськогосподарський виробничий кооператив є також найбільш прийнятною й ефективною формою господарювання на селі з позицій соціального захисту населення [9].

Аналіз тенденцій та особливостей розвитку кооперування в сільському господарстві на основі опитування керівників і провідних фахівців сільськогосподарських підприємств з виробництва м'яса свиней, а також узагальнень результатів досліджень українських на-

уковців дають підстави рекомендувати певні моделі виробничої кооперації у свинарстві:

1) створення сільськогосподарських виробничих кооперативів (СВК) на базі високо-товарних особистих селянських господарств, які утримуватимуть три голови свиней і більше площею землекористування більше 1 га в межах одного населеного пункту. Шляхом кооперування передбачається об'єднання земельних ділянок у власності ОСГ та єдиний масив з метою їх механізованого обробітку та вирощування сільськогосподарських культур на корм свиням;

2) створення висококонцентрованих сільськогосподарських виробничих кооперативів на базі збиткових господарств корпоративного сектору інших організаційно-правових форм господарювання із чітким виділенням спеціалізованих структурних підрозділів, які ведуть свою діяльність на засадах внутрішньогосподарського розрахунку.

Зазначимо, що викладені пропозиції щодо створення СВК не мають спільних ознак з існуючими суб'єктами вищезазначеної організаційно-правової форми господарювання. Як свідчать результати дослідження, для них характерний «радянський» тип організації виробництва, коли селяни-члени СВК де-факто перебувають у статусі найманого працівника. Через цю обставину втрачається мотивація до ефективного виробництва продукції свинарства. Свідченням цього є низькі показники ефективності вирощування продукції свинарства (табл. 1).

Дані таблиці 1 переконують, що ведення свинарства в сільськогосподарських виробничих кооперативах є неефективним. Так, надзвичайно низькі показники середньодобових

приростів свиней – у 2017 р. 299,74 грн, або на 177,07 грн менше, ніж у середньому по Україні. Очевидно, що така ситуація свідчить про екстенсивний тип розвитку свинарства, а також про наявність невикористаних можливостей щодо підвищення продуктивності тварин на основі інноваційного забезпечення. Саме тому для тих сільськогосподарських виробничих кооперативів, які мають на меті зберегти й відродити свинарство, доцільно забезпечити вкладення інвестицій у технічне переоснащення та формування високопродуктивного стада. В іншому випадку свинарство у них є допоміжною галуззю, яка орієнтується лише на задоволення внутрішніх потреб у свинині. У результаті собівартість перевищує середнє значення по Україні, а закупівельні ціни нижчі, що стало причиною збитковості виробництва, яка у 2017 р. становила 11,23 %.

Однією з основних причин відчутного зменшення кількості сільськогосподарських виробничих кооперативів є низька їх інвестиційна привабливість. Інвестори не зацікавлені вкладати кошти в розвиток цієї форми господарювання, а власні кошти у сільського населення практично відсутні. Демократичний принцип управління (один голос у кожного члена кооперативу) не дозволяє інвесторів визначати виробничу чи іншу господарську діяльність цієї організації. Тому багато сільськогосподарських кооперативів змінили організаційно-правову форму господарювання на товариства з обмеженою відповідальністю або акціонерні товариства.

Низький рівень ефективності виробництва продукції свинарства в сільськогосподарських виробничих кооперативах, на думку вчених, є наслідком наявності певних суперечностей.

Таблиця 1 – Динаміка показників ефективності виробництва та реалізації продукції свинарства в сільськогосподарських виробничих кооперативах

Показник	Рік					2017 р. у % до	
	2013	2014	2015	2016	2017	2013 р.	2016 р.
Середньодобові прирости, г	279	295	291	303	299,74	107,4	98,9
Відхилення від середнього значення	-164	-165	-169	-179	-177,07		
Собівартість реалізованої продукції, грн/ц	1935,2	2244,12	2531	2621,64	3359,86	173,6	128,2
Відхилення від середнього значення	385,47	496,44	341,46	102,28	131,08		
Закупівельна ціна, грн/ц	1468,26	1676,71	2255,6	2146,41	2982,46	203,1	139,0
Відхилення від середнього значення	-84,31	-169,16	-212,5	-258,6	-359,33		
Рентабельність, %	-12,3	-2,8	-6,1	-18,5	-11,23	1,07 в.п.	7,27 в.п.
Відхилення від середнього значення	-12,5	-8,4	-18,8	-14	-14,73		

Джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України.

Джерелом їх є двоїсте становище членів виробничого кооперативу. Використовуючи для організації спільного виробництва землю і майно та беручи безпосередню участь у процесі виробництва, вони одночасно виступають у двох взаємовиключних один одного якостях. З одного боку – це власники капіталу, з іншого – наймані працівники. Як власники вони зацікавлені в отриманні найбільшого відсотка (або дивіденду) на цей капітал, а як наймані працівники хочуть мати якомога вищу оплату своєї праці. Ця суперечність доповнюється повною протилежністю інтересів тих, хто вже не працює в кооперативі, але має значні паєнакоплення, і тих, хто продовжує працювати. Перші не впливають на діяльність кооперативу і зацікавлені в отриманні більшого доходу на свої паї, а

інші прагнуть до подальшого розвитку виробництва (і одночасно до високої зарплати).

З метою ідентифікації шляхів щодо підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських виробничих кооперативів-виробників розглянемо підходи до удосконалення системи менеджменту (рис. 2).

Так, контролюючим органом за результативністю прийнятих управлінських рішень є наглядова рада, результати діяльності якої доповідаються на загальних зборах.

Реалізація економічного механізму передбачає дотримання певних умов і порядок застосування економічного механізму, регламентується статутом кооперативу, а також низкою положень: про структурний підрозділ; внутрішньогосподарський розрахунок; цінову

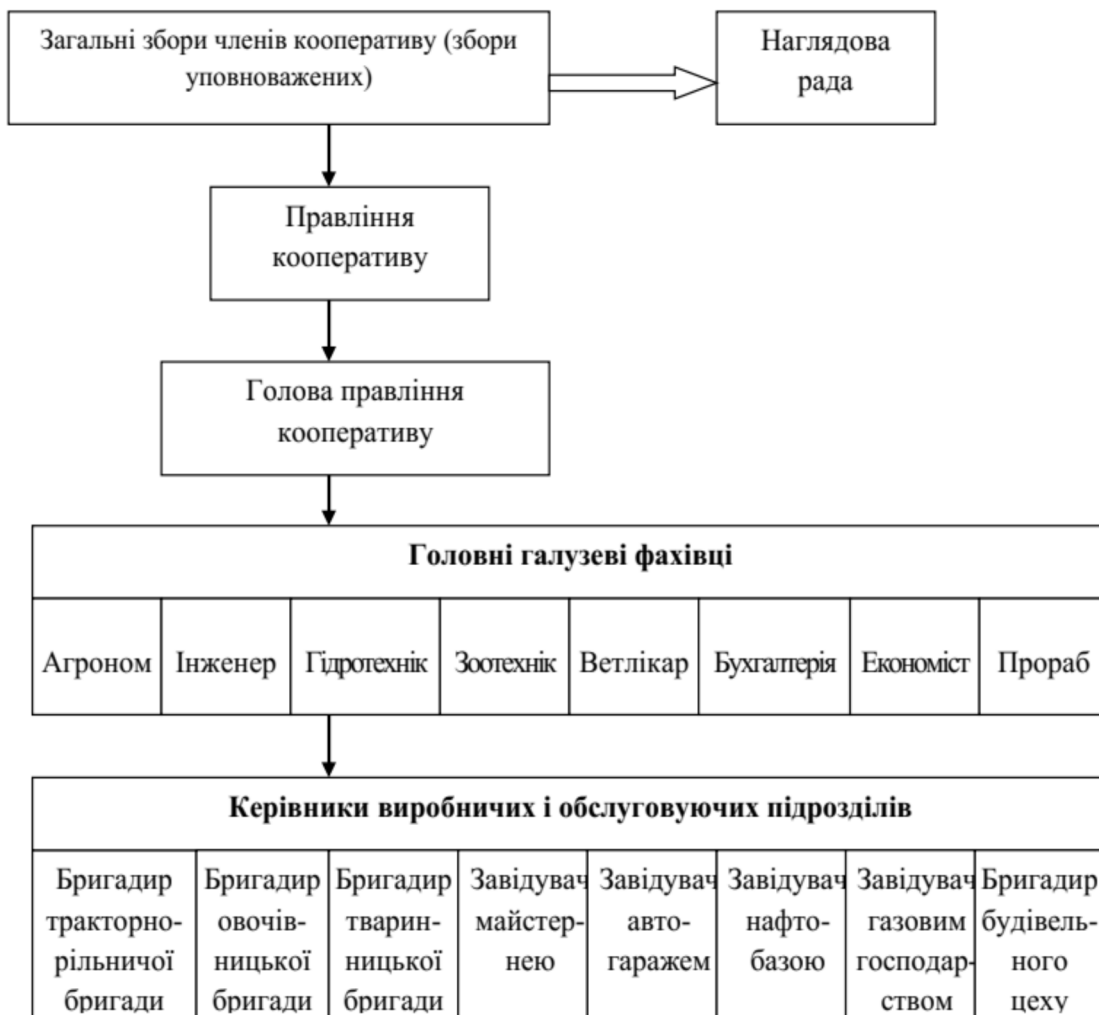

Рис.2. Організаційно-управлінська структура сільськогосподарського виробничого кооперативу.

Джерело: узагальнено авторами.

політику і ціноутворення в сільськогосподарському виробничому кооперативі; оплату праці; кредитування структурних підрозділів.

У комплексі заходів з регулювання внутрішньогосподарських відносин особливу увагу слід приділяти системі нормативів і норм, в якій умовно можна виділити три групи: організаційно-технологічні, ресурсного забезпечення, економічні. Реалізація даних теоретичних напрямів дає можливість автоматизувати процес формування нормативних систем, надати їм динамічності й оперативності.

Основою для виконання наших досліджень були матеріали паспортизації умов виробництва на конкретній тваринницькій фермі. Паспортизація умов виробництва забезпечує необхідне вивчення технології й економічних показників діяльності ферми, з'ясовує об'єктивні параметри та умови виробництва для подальших розробок. Головна мета паспортизації умов виробництва на тваринницьких фермах полягає у підвищенні ефективності виробництва на основі підвищення продуктивності праці, застосування науково обґрунтованих економічних норм, кращого використання ресурсів [10].

В умовах ринкового ведення виробництва нормативи потреб матеріальних ресурсів у вартісному виразі зазнають постійних змін через коливання цін на ринку. Зазнають періодичних змін і витрати на оплату праці разом із ростом мінімального рівня заробітної плати. Внаслідок цього виникає потреба кількаразового перегляду матеріалів паспортизації протягом року, що неможливо, оскільки останні фігурують як документ нормативної бази підприємства, а їх перегляд і перезатвердження здійснюються згідно з відповідними правилами. Якщо зміну рівня мінімальної заробітної плати можна було б передбачити, то коливання цін на ринку мало прогнозовані.

У ситуації, що склалася, нами запропоновано здійснення даного процесу засобами комп'ютеризації, що значно підвищить його динамічність і оперативність, відкриє комунікативні можливості у ринковому й інформаційному середовищі. А створення поопераційних електронних технологічних карт виробництва різних видів продукції тваринництва на базі оновлених галузевих нормативних систем суттєво спростить процес планування витрат і прогнозування результатів виробництва, аналіз, економічне обґрунтування якісних та кількісних засобів виробництва, пошуку найвигідніших організаційно-технологічних варіантів.

В умовах ринкової економіки підвищення ефективності виробництва є основним завдан-

ням функціонування будь-якого підприємства. Суть поняття «ефективність виробництва» можна визначити як відношення одержаних результатів до затрат праці та витрат ресурсів і засобів у матеріальному виробництві. Для цього у тваринництві використовують систему показників, які відображають ефективність виробництва, а саме: продуктивність праці, собівартість продукції, рівень рентабельності виробництва та ін. [11].

Якщо за даними паспортизації умов виробництва можна проводити комплексний аналіз діяльності тваринницької ферми за певний період (найчастіше за рік), то інструментарій електронних технологічних карт дозволяє використовувати його щоденно, на рівні оперативного управління, з метою коригування поточних витрат, та вжиття заходів при відхиленні від планових параметрів. Порівняння нормативних і фактичних витрат дає змогу об'єктивно оцінити досягнення й виявити недоліки в роботі ферми.

Дослідження науковців НДІ «Укрпромагро-продуктивність» підтверджують можливість вирішення цієї проблеми залученням зазначених видів інструментарію у ведення управлінської та планово-економічної роботи на місцях [12], у кінцевому підсумку це визначає можливість новим формуванням на селі працювати з відповідним рівнем ефективності. В ході таких досліджень здійснено ретельний аналіз технологічного процесу за кількісними та якісними показниками, а також чинників, що впливають на величину затрат живої й уречевленої праці [13, 14]. Формування нормативних систем передбачає виявлення всіх чинників, які впливають на ефективність виробництва, залежності продуктивності від витрат матеріальних і трудових ресурсів та часу на виконання виробничого процесу.

Висновки. Отже, розвиток сільськогосподарської кооперації та ефективне функціонування її організаційних структур безпосередньо залежать від результативності менеджменту та рівня додержання у виробничих умовах базових її принципів. Це є надто важливим для сільськогосподарських виробничих кооперативів на початковому етапі, які в умовах подальшого поділу й кооперації праці, формування багатокладної економіки та розвитку ринкових відносин стають найбільш перспективною формою організації виробництва, що найбільшою мірою відповідає особливостям ведення сільськогосподарської діяльності та інтересам селян.

Управління сільськогосподарським виробничим кооперативом та його структурними

ланками має створювати максимально сприятливі організаційно-економічні передумови для захисту інтересів товаровиробників шляхом найкращого використання наявних у них земельних, матеріально-технічних і фінансових ресурсів, сприяти досягненню найвищої продуктивності й ефективності праці.

Обґрунтовано, що для підвищення ефективності виробництва продукції свинарства необхідно забезпечити залучення сільськогосподарських товаровиробників, особливо малих, у конкурентоспроможні ланцюги поставок свинини на основі кооперативного утворення. Створення сільськогосподарського кооперативу можна здійснити шляхом придбання переробних потужностей за рахунок фінансових ресурсів пайовиків кооперативу - товаровиробників продукції свинарства або ж введення до складу кооперативу на умовах рівноправного члена м'ясопереробного підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Калачевська Л.І. Сільськогосподарська кооперація у контексті інноваційного розвитку сільських територій в Україні. Інтелект XXI. 2018. № 6. С. 61–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2018_6_12 (дата звернення 3.03.2020).
2. Самойленко Т.Г. Кооперація в аграрному секторі як напрямок сталого розвитку сільської місцевості. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 22–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_3_7 (дата звернення 25.02.2020).
3. Зовнішньоторговельний обіг продукції АПК / Демчак І.М. та ін. Київ: НДІ «Укragропромпродуктивність», 2019. 50 с. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/zovnishnotorgovelnij_obig_produkciji_apk_zh_2018r.pdf (дата звернення 16.03.2020).
4. Папцов А.Г. Организационно-экономические и экологические проблемы мирового свиноводства. Аграрная Россия, 2006. № 3. С. 14–17. URL: <http://agros.folium.ru/index.php/agros/issue/view/80> (дата звернення 22.04.2020).
5. Терентьева А.С. Свиноводство США в условиях роста конкуренции на мировом рынке. США & Канада: экономика, политика, культура, 2018. № 8. С. 64–76. DOI 10.31857/S032120680000360-0.
6. Свиноус І.В., Хомовий С.М., Гаврик О.Ю. Методичні засади формування системи управління витратами на сільськогосподарських підприємствах, 2016. URL: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/1822/1/metodychni_zasady.pdf (дата звернення 6.03.2020).
7. Смирненко І.В. Свиноводство как успешный бизнес. Свинарство України. 2012. № 9. 9 с. URL: <https://pigukr.io.ua/> (дата звернення 17.03.2020).
8. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (дата звернення 21.02.2020).
9. Піменова О. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як чинник конкурентного господарювання ма-

лих і середніх господарств в Україні. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Економіка. 2013. Вип. 148. С. 58–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2013_148_20. (дата звернення 24.03.2020).

10. Дідківська Л.В. Сільськогосподарська кооперація – основа розвитку аграрного підприємництва в Україні. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Економічні науки. 2017. Вип. 12(1). С. 186–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12%281%29_26 (дата звернення 8.04.2020).

11. Богомолова К.С., Островець О.В. Сільськогосподарська кооперація як один із шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка. 2017. Вип. 185. С. 69–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtusg_2017_185_11 (дата звернення 6.04.2020).

12. Демчак І.М. Оцінка ефективності функціонування суб'єктів м'ясопродуктового підкомплексу України. Київ: НДІ «Укragропромпродуктивність», 2017. 94 с. URL: http://www.uapp.kiev.ua/?m=170&CMS_TABLE_PREFIX=site_ua_ (дата звернення 28.03.2020).

13. Мазуренко О.В. Впровадження інноваційних технологій у свинарство – основа його інтенсивного розвитку. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Гжицького. 2012. Т. 14. № 1(1). С. 435–439. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlnu_2012_14_1%281%29_77 (дата звернення 19.02.2020).

14. Методика управління продуктивністю сільськогосподарських підприємств на виробництві продукції рослинництва / І.М. Демчак та ін. Київ: НДІ «Укragропромпродуктивність», 2014. 108 с. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%90787711\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%90787711$) (дата звернення 25.03.2020).

REFERENCES

1. Kalachevs'ka, L.I. (2018). Sil's'kogospodars'ka kooperacija u konteksti innovacijnogo rozvytku sil's'kyh terytorij v Ukraїni [Agricultural cooperation in the context of innovative rural development in Ukraine]. *Intelekt XXI* [Intelligence XXI]. No. 6, pp. 61–65. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2018_6_12 (Accessed 3.03.2020).
2. Samojlenko, T.G. (2018). Kooperacija v agramomu sektori jak naprjamok stalogo rozvytku sil's'koi' miscevoli [Cooperation in the agricultural sector as a direction for sustainable rural development]. *Vcheni zapysky Tavrijs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. I. Vernads'kogo. Serija: Ekonomika i upravlinnja* [Notes of the Taurida VI Vernadsky National University. Series: Economics and Management]. Vol. 29(68), no. 3, pp. 22–24. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2018_29_3_7. (Accessed 25.02.2020).
3. Demchak, I.M. (2019). Zovnishnotorgovelnij obig produkciї APK [Foreign trade turnover of agricultural products]. Kyiv: NDI «Ukragropromproduktyvnist'». 50 p. Available at: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/zovnishnotorgovelnij_obig_produkciji_apk_zh_2018r.pdf (Accessed 16.03.2020).

4. Papcov, A.G. (2006). Organizacionno-jekonomicheskie i jekologicheskie problemy mirovogo svinovodstva [Organizational, economic and environmental problems of world pig production]. *Agrarnaja Rossija* [Agrarian Russia]. No. 3, pp. 14–17. Available at: <http://agros.folium.ru/index.php/agros/issue/view/80> (Accessed 22.04.2020).
5. Terent'eva, A.S. (2018). Svinovodstvo SSHA v uslovijah rosta konkurencii na mirovom rynku [US pig breeding amid growing competition in the global market]. *SSHA & Kanada: jekonomika, politika, kul'tura* [USA & Canada: Economics, Politics, Culture]. No. 8, pp. 64–76. DOI 10.31857/S032120680000360-0.
6. Svynous, I.V., Homovyj, S.M., Gavryk, O.Ju. (2016). Metodychn zasady formuvannja systemy upravlinnja vytratamy na sil'skogospodars'kyh pidpryjemstvah [Methodical principles of formation of the system of management of expenses at agricultural enterprises]. Available at: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BAU/1822/1/metodychni_zasady.pdf. (Accessed 6.03.2020).
7. Smirenko, I.V. (2012). Svinovodstvo kak uspeshnyj biznes [Pig production as a successful business]. *Svinarstvo Ukrainy* [Pig production of Ukraine]. No 9. 9 p. Available at: <https://pigukr.io.ua/> (Accessed 17.03.2020).
8. Pro kooperaciju: Zakon Ukrainy [On Cooperation: Law of Ukraine] vid 10 lypnja 2003 r. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>. (Accessed 21.02.2020).
9. Pimenova, O. (2013). Sil'skogospodars'ka obslugovujucha kooperacija jak chynnyj konkurentnogo gospodarjuvannja malych i serednih gospodarstv v Ukraini [Agricultural Servicing Cooperative as a Factor of Competitive Management of Small and Medium-Sized Farms in Ukraine]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv]. *Ekonomika*. No 148. pp. 58–61. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2013_148_20. (Accessed 24.03.2020).
10. Didkivs'ka, L.V. (2017). Sil'skogospodars'ka kooperacija – osnova rozvytku agrarnogo pidpryjemnytva v Ukraini [Agricultural cooperation is the basis for the development of agrarian entrepreneurship in Ukraine]. *Visnyk Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka* [Bulletin of Kamyanets-Podil'skyi Ivan Ogiyenko National University]. *Ekonomichni nauky*. No 12(1), pp. 186–192. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2017_12%201%29_26. (Accessed 8.04.2020).
11. Bogomolova, K.S., Ostroverh, O.V. (2017). Sil'skogospodars'ka kooperacija jak odyn iz shljahiv pidvyshhennja konkurentospromozhnosti agrarnykh pidpryjemstv [Agricultural cooperation as one of the ways to increase the competitiveness of agricultural enterprises]. *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu sil's'kogo gospodarstva imeni Petra Vasylenka* [Bulletin of the Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Peter Vasylenko]. No 185, pp. 69–75. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtsug_2017_185_11. (Accessed 6.04.2020).
12. Demchak, I.M. (2017). Ocinka efektyvnosti funkcionuvannja sub'jektiv m'jasoproduktovogo pidkompleksu Ukrainy [Assessment of the effectiveness of functioning of the subjects of the meat subcomplex of Ukraine]. Kyiv: NDI «Ukragropromproduktivnist'». 94 p.
13. Mazurenko, O.V. (2012). Vprovadzhennja innovacijnykh tehnologij u svynarstvo – osnova jogo intensyvnoho rozvytku [The introduction of innovative technologies in pig breeding is the basis for its intensive development]. *Naukovyj visnyk L'viv's'kogo nacional'nogo universytetu veterynarnoi' medycyny ta biotekhnologij im. G'zhyc'kogo* [Scientific Bulletin of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology. Hedgehog]. Vol. 14, no. 1(1), pp. 435–439. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlnu_2012_14_1%281%29_77. (Accessed 19.02.2020).
14. Demchak, I.M., Zavalevs'ka, V.O., Kysljachenko, M.F. (2014). Metodyka upravlinnja produktyvnistju sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv na vyrobnytvi produkciï roslinnytva [Methods of management of agricultural enterprises productivity in crop production]. Kyiv: NDI «Ukragropromproduktivnist'». 108 p. Available at: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%90787711\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%92%D0%90787711$). (Accessed 25.03.2020).

Направления усиления кооперативных связей в производстве продукции свиноводства

Подгорный А.В., Иббатуллин М.И.

В статье исследованы возможные направления развития кооперации в области свиноводства. Осуществлен анализ импорта и экспорта продукции свиноводства в Украине за последние годы, который показал, что на сегодня существует необходимость совершенствования интегрированных отношений в области свиноводства. Освещены особенности процесса кооперации в высокоразвитых странах мира (США, Дания, Нидерланды, Китай, Польша).

Доказано, что организацию кооперативного объединения возможно осуществить путем приобретения перерабатывающих мощностей за счет финансовых ресурсов пайщиков кооператива или введения в состав кооператива на условиях равноправного члена-пайщика мясоперерабатывающего предприятия. С целью повышения эффективности производства свинины в малых хозяйствах с поголовьем до 50 голов целесообразно привлечь их в конкурентоспособные цепи поставок свинины на основе сельскохозяйственного кооператива по производству и сбыту продукции свиноводства.

Обосновано, что кооператив по выращиванию свиней может объединять малые сельскохозяйственные предприятия, индивидуальных предпринимателей в сфере агробизнеса, владельцев личных крестьянских хозяйств, перерабатывающих предприятий и учреждений оптовой и розничной торговли.

Анализ тенденций и особенностей развития кооперирования в сельском хозяйстве на основе опроса руководителей и ведущих специалистов сельскохозяйственных предприятий по производству мяса свиней, а также обобщений результатов исследований украинских ученых дают основания рекомендовать определенные модели производственной кооперации в свиноводстве: 1) создание сельскохозяйственных производственных кооперативов (СПК) на базе высокотоварных личных крестьянских хозяйств, которые удерживают три головы свиней и более, площадью землепользования более 1 га в пределах одного

населенного пункта, что позволит объединить земельные участки в единый массив с целью их механизированного возделывания и выращивания сельскохозяйственных культур на корм свиньям; 2) создание высококонцентрированных сельскохозяйственных производственных кооперативов на базе убыточных хозяйств корпоративного сектора других организационно-правовых форм хозяйствования с четким выделением специализированных структурных подразделений, ведущих свою деятельность на принципах внутрихозяйственного расчета.

С целью идентификации путей по повышению эффективности функционирования сельскохозяйственных производственных кооперативов производителей рассмотрены подходы к совершенствованию системы менеджмента.

Ключевые слова: свиноводство, эффективность производства, кооперация, типологизация хозяйств корпоративного сектора, подходы к совершенствованию системы управления, модель взаимоотношений субъектов кооперации.

Directions for strengthening cooperative ties in pig production

Pidhornyi A., Ibbatulin M.

Possible directions of development of cooperation in the field of pig breeding have been investigated in the article. The analysis of import and export of pig production in Ukraine in recent years has been carried out, which showed that today there is a need to improve integrated relations in the pig industry. The features of the cooperation process in highly developed countries (USA, Denmark, Netherlands, China, Poland) are highlighted.

It is proved that the organization of a cooperative association can be accomplished by the acquisition of processing facilities at the expense of financial resources of

the cooperative shareholders or the cooperative introduction under the terms of an equal member-shareholder of the meat processing enterprise. In order to increase the efficiency of pork production in small farms with livestock up to 50 heads, it is advisable to involve them in competitive pork supply chains based on an agricultural cooperative for the production and marketing of pig production.

It is substantiated that pig production cooperative can bring small agricultural enterprises together, individual agribusiness entrepreneurs, owners of private farms, processing enterprises and wholesale and retail establishments.

Analysis of tendencies and features of development of cooperation in agriculture on the basis of a survey of managers and leading experts of agricultural enterprises for the production of pig meat, as well as generalizations of the results of studies of Ukrainian scientists give reason to recommend certain models of production cooperation in pig production: 1) the establishment of agricultural production cooperatives on the basis of high-value personal farms that hold three pig heads and more land use area more 1 hectare within a settlement that will integrate land in a single array for the purpose of mechanized cultivation and growing crops to feed pigs; 2) creation of highly concentrated agricultural production cooperatives on the basis of unprofitable enterprises of the corporate sector of other organizational and legal forms of management with a clear separation of specialized structural units, which operate on the basis of internal economic calculation.

In order to identify ways to improve the functioning of agricultural production cooperatives-producers, approaches to improving the management system are considered.

Key words: pig breeding, production efficiency, cooperation, typology of corporate sector farms, approaches to improving the management system, model of relations between the subjects of cooperation.

Copyright: Підгорний А.В., Іббатулін М.І. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Підгорний А.В.
Іббатулін М.І.

ID: <https://orcid.org/0000-0001-6198-905X>
ID: <https://orcid.org/0000-0001-8765-6261>